

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Lehar Lukjanov

Elusündmuste ja 100 NP küsimustiku põhjal loodud isiksuseprofiilide seosed

Uurimistöö

Juhendaja: Uku Vainik, PhD

Läbiv pealkiri: Elusündmused ja isiksus

Tartu 2023

Elusündmuste ja 100 NP küsimustiku põhjal loodud isiksuseprofiilide seosed

Kokkuvõte

Elusündmuste ja isiksuse seoseid uurides on leitud nii seoseid kui ka mõlemasuunalist mõju. Seni on vähe pööratud tähelepanu üksikküsimuste tasemel seoste uurimisele. Varasemad uuringud on näidanud kohati tugevamaid seoseid üksikute küsimuste kui seadumuste tasemel. Uuringu valimi moodustasid Eesti Geenivaramu doonorid (N = 80116), kes täitsid isiksuseküsimustiku „100 Nuances of Personality“ ja vastasid küsimustele viimase aasta jooksul toimunud elusündmuste kohta. Elusündmuste kohta koostas isiksuse profiilid ja võrdlesin neid omavahel. Klaster- ja faktoranalüüsi põhjal joonistusid välja kaks faktorit: positiivsed ja negatiivsed elusündmused. Tulemustesse peab suhtuma ettevaatlikult, kuna elusündmuste isiksuseprofiilide puhul oli palju kollineaarsust. Positiivsete ja negatiivsete elusündmuste seosed isiksusega vajaks edasi uurimist viisil, mis välistaks suure osa sekkuvaid muutujaid ja võimaldaks tuvastada põhjuslikkust.

Märksõnad: Isiksus, nüansid, elusündmused

Associations between life events and personality profiles based on 100 NP questionnaire.**Abstract**

Life events and personality research has found both associations and bidirectional causality. Research on single-item level has sometimes shown more robust associations than on domain level. The sample consisted of donors from the Estonian Biobank (N = 80116), who filled the questionnaire “100 Nuances of Personality” and provided information on life events of the previous year. I created personality profiles for life events and compared them with each other. Two factors emerged from cluster and factor analysis: positive and negative life events. The results must be interpreted cautiously because there was collinearity in the personality profiles of life events. Positive and negative life events require further investigation in a way that controls for the confounding variables and can detect causality.

Keywords: Personality, nuances, life events

Isiksuse uurimise ajaloo üks peamisi küsimusi on olnud, kuidas isiksus muutub elu jooksul ning kas ja kuidas on erinevad välised sündmused seotud isiksusega. On teada, et isiksus mõjutab oluliselt seda, milliseid valikuid inimene teeb (Ickes jt, 1997), kuidas ta saab hakkama erinevates eluvaldkondades (Barrick jt, 2001; Roberts jt, 2007) ja ennustab ka tervisekäitumist ning eluiga (Friedman, 2000). Seega oleks oluline saada paremini aru, kuidas kindlad elusündmused on seotud isiksusega.

Nüansid

Isiksuse struktuuri peetakse hierarhiliseks. Kõige kõrgemal paiknevad metafaktorid nagu plastilisus ja stabiilsus (DeYoung, 2006; Digman, 1997). Nende all laiad seadumused nagu Suur viisik, keskel mitmes kihis kitsamad tahud ja kõige all kindlates olukordades käitumine või siis testi puhul üksikküsimustele vastamine või paarist sarnasest küsimusest moodustuvad nüansid (Eysenck, 1947; R. R. McCrae, 2015).

Isiksuse üldistavaks kirjeldamiseks ja ka laiemate ennustuste tegemiseks on faktoritesse agregeeritud seadumused sobilikud, aga on ka olukordi, kus oleks vaja suuremat eraldusvõimet. Selleks sobivad nüansid või isegi üksikväidete tasand (R. R. McCrae, 2015). Näiteks on leitud, et kõrgem kui normaalne kehamassiindeks ei ole seotud neurootilisusega, on samas seotud impulsiivsuse tahuga ja selle seose tekitavad kaks üksikküsimust NEO-PI küsimustikus ehk kogu variatiivsuse tekitavad üksikküsimused, mis küsivad spetsiifiliselt ülesöömise kohta ja seadumuste tasandil see välja ei paista (Terracciano jt, 2009). Omamoodi tulemuse kehamassiindeksi ja nüansside osas andis ka Mõttuse jt (2017) leid, et lisaks otseselt söömisega seotud küsimustele oli kõrgem kehamassiindeks positiivselt seotud ka küsimusega reise etteplaneerimise kohta. Samas leiti samuti, et nüansid on sama stabiilsed kui seadumused nii ajas kui ka hindajate vahel. Sarnase tulemuse said ka Vainik jt (2019), kes leidsid, et tahkude tasandil riskiskoor seletas enesekohase raporti puhul 409% ja teiste antud raporti puhul 465% rohkem muutlikkust kehamassiindeksis kui võrrelda seda seadumuse tasemel tehtud ennustusega. Laiapõhjaliste nähtuste nagu konservatiivsuse või eluga rahulolu puhul sobivad seletamiseks laiemad seadumused, aga näiteks kehamassiindeksi ja nüansside seos on suurem kui kehamassiindeksi ja seadumuste vahel (Mõttus jt, 2017). Mõttus ja Rozgonjuk (2021) leidsid, et kui proovida ennustada vanust isiksuse faktorite põhjal, siis on ennustusvõime madalam kui tahkude puhul ja nüansse kasutades olid ennustused üle kahe korra täpsemad kui seadumusi kasutades.

Taolistes uuringutes on kasutatud geneetikast laenatud metodoloogiat, kus moodustatakse erinevate näitajate ja isiksuseküsimustiku vastuste vahel korrelatsioone, mis

koondatakse isiksuseprofiiliks, mis sisuliselt on fenotüüp. Sellisel moel on võimalik võrrelda erinevaid fenotüüpe ja tuvastada erinevusi, mis on peidus väikestes nüanssides, samuti nagu geneetikas on erinevused tihti eraldi võttes väikestes üksikute geenide kombinatsioonides peidus suurem polügeneetiline erinevus (Mõttus ja Rozgonjuk, 2021; Vainik jt, 2020).

Valikut, kas kasutada nüansside tasemel kirjeldust või proovida üldistada faktorite tasemel, on artiklites proovinud kokku võtta Beck ja Jackson (2020) ning Mõttus jt (2020). Arvutusvõimsuse suurenemine on võtnud ära vajaduse mitte analüüsida kõiki saadud andmeid ja kuna tundub, et nii üksikküsimused, nüansid, tahud, seadumused kui ka metafaktorid kannavad endas vajalikku informatsiooni, siis ei ole mõistlik jätta ühtegi neist kõrvale. Uku Vainik jt (2019), leidsid metaanalüüsis, et kehamassiindeks on seotud faktori tasemel nõrgalt kuid oluliselt neurootilisuse ja meelekindlusega, samas on seosed üksikute tahkude tasandil oluliselt suuremad. See leid on oluline seletamaks, miks peaks pöörama tähelepanu kõigele, mida me testist isiksuse kohta teada saada võime, muidu võib oluline osa kirjeldus- ja ennustusvõimest jääda märkamata ja minna analüüsis kaduma. Seda eriti arvestades, et viiefaktorilise mudeli üks eestvedajaid Robert McCrae ise on leidnud, et tüüpilise isiksusetesti mõõdetavast variatiivsusest 50 % on seotud seadumustega, samas jääb 50 % nüanssidesse ja üksikküsimustesse peitu (R. R. McCrae, 2015).

Elusündmused ja isiksus

Elusündmuse käsitlemiseks isiksuse raamistikus peaks esmalt proovima määratleda, mis on elusündmus. Tavalogika kohaselt on (oluline) elusündmus igasugune tähelepanu vääriv sündmus, mis jääb meelde või mille tagajärjel midagi muutub. Samas Bleidorn'i jt käsitluses on elusündmuse määratlus laenatud Luhmann'ilt jt (2012): „Elusündmus on piiratud ajal toimuv muutus, mis tähistab konkreetse staatuse algust või lõppu.“ (Bleidorn jt, 2018; Luhmann jt, 2012:3). Staatust selles kontekstis võib olla roll, positsioon, seisund või tase. Elusündmus seega oleks näiteks abiellumine või kokku kolimine, raskesse haigusesse jäämine või sellest tervenemine. Elusündmus ei ole vananemine või vaikselt kehakaalu kogumine. Bleidorni jt (2018) käsitlusest jäid välja sündmused, mis ei muutnud staatust või rolli, aga antud uurimistöös seisukohast on näiteks kuriteo ohvriks langemine sügava tähendusega sündmus ja selle ning isiksuse seoste uurimine oleks mõistlik.

Kas aga isiksus muutub elu jooksul? Ühelt poolt on viiefaktorilise isiksuse käilakujude Costa ja McCrae veendumus, et kuigi isiksus paratamatult elu jooksul muutub, ei muutu ta täiskasvanueas oluliselt ja eristada tuleks baastendentse ja iseloomulikke kohastumusi – esimesed ei muutu, kuna nad on bioloogiliste alustega, teised võivad muutuda või kohanduda

vastavalt vajadusele ja välisele keskkonnale (McCrae ja Costa, 1996). Samas on longituuduuringutega näidatud, et elu jooksul isiksus muutub ja metaanalüütilises ülevaates Helsoni jt (2002) poolt leiti, et enamasti leitakse vanuse ja meelegendluse ning sotsiaalsuse vahel positiivne seos, samas kui neurootilisus, avatus ja ekstraversus on vanusega negatiivselt seotud.

Longituuduuringute puuduseks on enamasti asjaolu, et mõõtmisi on tehtud ainult kahel korral ja seega puudub ülevaade, kuna ja mis tingimustel muutused toimuvad ja kas muutused on millestki ajendatud. See on jätnud võimaliku tõlgenduse, et muutused toimuvad ära nooruses ning pärast seda muutused lakkavad. Seda on proovitud kontrollida vaadates suurtest faktoritest kitsamaid tahke. Näiteks Roberts jt (2006) leidsid longituuduuringute metaanalüüsis, et tõesti muutused toimuvad ja on suuremad noores täiskasvanueas, aga samas kitsamad tahud võivad muutuda järsult elu jooksul erinevate sündmuste tagajärjel, nagu näiteks esimese töökoha saamine. Siiski tuleb meeles pidada, et räägitakse keskmiste skooride muutumisest ja grupisisene järgnevus tundub olevat täiskasvanueas üsna stabiilne ehk muutus toimub kogu populatsiooni keskmiste suhtes ent mitte oma eakaaslaste keskmise suhtes (Leikas ja Salmela-Aro, 2015; Roberts ja DelVecchio, 2000).

Rohkema kui kahe mõõtmispunktiga longituuduuringus leiti, et elusündmuste muutuseid on võimalik mõõta, muutused on väiksed, aga siiski selged (Denissen jt, 2019). Samas mõõdeti selles uuringus isiksust 50 küsimusega ja ainult üldistades laiadele seadumustele. Leiti, et püsivale töökohale minek suurendab püsivalt emotsionaalse stabiilsuse (pööratud neurootilisuse) seadumust. Suuremas osas leiti, et elusündmuste eel „elusündmuse ootus“ muudab isiksust, aga peale sündmuse toimumist hakkab see efekt vähenema ja tihti kaob lõpuks ära või säilib väikese muutusena (Denissen jt, 2019).

Uurimisküsimused

Eelnevat arvestades on oluline vaadata elusündmuste ja isiksuse seoseid uurides seadumuste sisse ja seostada neid kitsamate nüansside tasemel erinevustega. Selle uurimistöö eesmärk on seostada erinevate elusündmuste toimumist üksikküsimuste baasil loodud isiksuse profiiliga, et kontrollida, kuidas elusündmuste toimumine ja isiksus on omavahel seotud.

Selleks proovin leida vastused järgnevatele uurimisküsimustele:

- 1) Millised on erinevused ja sarnasused üksikküsimuse tasemel koostatud isiksuseprofiilides inimestel, kellel on hiljuti toimunud erinevad elusündmused?
- 2) Milliste elusündmuste puhul on isiksuse profiilid sarnased ja milliste puhul erinevad?

Meetod

Valim

Valim moodustus inimestest, kes olid andnud oma geeniproovid Tartu Ülikooli Eesti Geenivaramule. Andmebaasis olevatele inimestele saadeti e-kiri, kus paluti täita 100 NP küsimustik, vastata lisaküsimustele, mille hulgas olid ka küsimused viimase aasta jooksul toimunud elusündmuste kohta ning samuti paluti soovitada üks tuttav, kes vastaks küsimustikule nende enda kohta. Peale vastamist said inimesed kohest tagasisidet oma isiksuse kohta. Andmete kogumise eest vastutas Uku Vainik ja andmed koguti suurema uurimisprojekti raames (Vainik jt, 2022). Kõigilt vastajatelt võeti informeeritud nõusolek, neil oli õigus uuringus osalemine igal hetkel katkestada. Kogutud andmeid analüüsiti ja hoiustati viisil, mis ei võimalda neid seostada konkreetsete isikutega. Uuringu on heaks kiitnud Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee (kooskõlastus nr 315/T-14).

Antud uuringus kolmandate isikute hinnanguid doonori isiksusele ma ei vaadelnud. Valimisse kuulus 80 116 unikaalset doonorit. Eemaldasime vastamiskorrad, kus oli 40 või enam isiksuse kohta käivat küsimust jäänud vastamata. Välja jätsin ka nende vastused, kes olid isiksuse osas vastanud enam kui 10 küsimusele järjest sama vastusevariandiga ja need, kelle isiksuse profiil ei olnud keskmise vastaja profiiliga positiivses korrelatsioonis. Eemaldamised olid vajalikud, et vältida juhuslikult või ebasiiralt vastanute sattumist lõplikku analüüsi, põhinedes Hang jt (2021) artiklile. Lõplikusse analüüsi jäi 76 566 inimest, kellest 70,6% ehk 54 092 olid naised, 22 472 mehed. Vastanutest 95,2 % vastasid eesti- ülejäänud venekeelsele testile. Vanusevahemik oli 17 – 102, mediaanvanus 47, keskmine vanus 47,4 ja vanuse standardhälve 14,6 aastat.

Küsimustik

Isiksuse kohta info saamiseks kasutasime 100 NP (*One Hundred Nuances of Personality*, Henry ja Mõttus, 2021) küsimustikku, mis on loodud Sam Henry ja René Mõttuse poolt. Küsimustiku selleks projektiks kohandatud versioonis oli isiksuse kohta 198 väidet, millest 29 ei liigitu traditsiooniliselt Suure viisiku alla, ülejäänud on valitud katma 5 suurt seadumust. Küsimused on nähtavad Eesti Geenivaramu isiksuse projekti lehel aadressil <https://osf.io/xztkv> (Vainik jt, 2022).

Lisaks isiksuse küsimustikule pidid uuritavad vastama ka 12 potentsiaalse elusündmuse toimumise kohta, millele „jah“ vastates pidi vastama ka lisaküsimustele toimumise aja kohta ja milline oli selle sündmuse mõju. Osade küsimuste puhul, kui oli kohane, pidi ka täpsustama kas tegemist oli esmakordse juhtumiga või kellega see juhtus.

Küsimused olid järgnevate sündmuste kohta: 1. „Uue huviala või spordiga alustamine“ (edaspidi lühinimega „Hobi“); 2. „Uuel töökohal alustamine“ („Töö+“); 3. „Töökoha kaotus“ („Töö-“); 4. „Uue püsiva romantilise suhte alustamine / abiellumine“ („Kooselu“); 5. „Püsivast romantilisest partnerist/abikaasast lahkumine“ („Lahkumine“); 6. „Lapse või laste sünd“ („Sünd“); 7. „Lähedase inimese surm“ („Surm“); 8. „Raske kroonilise haiguse ilmumine või püsiva vigastuse tekkimine“ („Haigus“); 9. „Raske õnnetus“ („Õnnetus“); 10. „Raske kuriteo ohvriks langemine“ („Ohver“); 11. „Raske olukorra tekkimine lähedase inimese elus (näiteks raske haigestumine, püsiva töökoha kaotus või muu tugevat stressi tekitav olukord)“ („Raskused“); 12. „Majandusliku olukorra oluline halvenemine“ („Finants“). Küsimuste 1-6 kohta käivas lisaküsimuses pidi vastama küsimusele „Kuidas see teid mõjutas?“; küsimuste 7-12 kohta pidi vastama küsimusele „kui tugevalt see teid mõjutas?“.

Küsimused olid ka üldiste demograafiliste andmete, töötamise ja ametikoha ning selle kohta, mis tüüpi kogukonnas vastaja elab. Samuti olid küsimused suhtumise kohta mõningatesse sotsiaalsetesse ja poliitilistesse teemadesse. Küsitluse lõpus küsisime vastaja käest infot ka tuttava kohta, kes täidaks küsitluse isiksuse osa tema kohta ja küsitluse täitmise järel said kõik osalejad tagasisidet oma isiksuse kohta.

Andmeanalüüs

Kõik analüüsid ja andmete töötlemise tegin kasutades andmeanalüüsi programme RStudio (Posit team, 2023), R 4.3.0 (R Core Team, 2020), JASP (JASP Team, 2023) ja Jamovi (The jamovi project, 2022). Lisaks kasutasin R-i lisapakette Dbplyr (Wickham jt, 2023), Psych (William Revelle, 2023) ja GPArotation (Bernaards & Jennrich, 2005).

Esmalt lõin isiksuseprofiilid. Isiksuseprofiilide tegemiseks pöörasin negatiivsete küsimuste skaalad positiivseks, et suurendada ülevaatlikkust. Isiksuseprofiili lõin iga elusündmusega seotud küsimuse kohta. Selleks arvutasin korrelatsiooni iga elusündmuse toimumise kohta käiva küsimuse vastuse ja isiksuse küsimustiku vastuste vahel. Sel viisil tekkis kokku 12 isiksuseprofiili iga elusündmuse toimumise kohta, mis koosnesid 198-st Pearsoni korrelatsioonikordajast.

Pearsoni korrelatsiooni kasutasin kategoorilistel muutujatel (isiksuse küsimustiku vastused), kuna vastuste kategooriad põhinevad täpselt mitte mõõdetaval pideval latentsel muutujal ja Likerti skaalat saab sellisel juhul analüüsida intervallskaalana ning Pearsoni korrelatsioon on sel juhul piisavalt täpne (Bollen & Barb, 1981). Võrreldes tegeliku latentse tunnuse seosega on oht sellisel kasutusel seoseid pigem alahinnata, suurendades 2. tüüpi vea

ilmnemist (Verhulst & Neale, 2021). Antud uuringus kasutasin Pearsoni korrelatsiooni mitte hüpoteesikontrolliks vaid isiksuseprofiilide koostamiseks, seega isegi alahindamise korral proportsionaalsed väärtused on korrektsed ja võrdlusi nende põhjal saab teha. Pearsoni korrelatsioonikordaja kasutamine oli vajalik, kuna dihhotoomsete väärtuste korral (elusündmuse toimumine või mittetoimumine) töötab Pearsoni korrelatsioon matemaatiliselt punkt-biseriaalse korrelatsioonina. Arvutamisel kasutasin paarikaupa eemaldamist, et võtta võimalikult suurt hulka olemasolevaid andmeid arvesse.

Lisaks arvutasin iga elusündmuse mõju hinnangu ning isiksuseküsimumstiku vastuste vahel välja korrelatsiooniprofiilid selle kohta, kuidas või mil määral elusündmuse toimumine inimest mõjutas. Esimesel kuuel elusündmusel oli mõju kohta käiv küsimus „Kuidas on see sündmus teid mõjutanud?“, kus vastaja pidi hindama mõju 6 punktiga Likerti skaalal väga negatiivsest kuni väga positiivseni, neutraalset vastust ei olnud. Viimase 6 elusündmuse puhul oli mõju hindamiseks küsimus „Kui tugevasti on see sündmus teid mõjutanud“, vastused olid 6-pallisel skaalal alates vastusest „vähe“ kuni „väga tugevasti“. Kategooriliste muutujate omavaheliste seoste leidmiseks (elusündmuse mõju ja isiksuseküsimumstiku vastuste vahel) kasutasin Spearmani korrelatsiooni.

Loodud isiksuseprofiilide korrelatsioonivektorite ehk fenotüüpide vahel arvutasin omakorda välja Pearsoni korrelatsioonikordajad, iseloomustamaks erinevate elusündmustega seotud isiksuste sarnasust. Tulemused paigutasin R programmeerimiskeele paketi Corrplot (R Core Team, 2020; Wei jt, 2021) abil maatriksisse. Samal viisil arvutasin korrelatsioonid ja paigutasin maatriksisse ka elusündmuse mõjule antud hinnangu põhjal loodud isiksuseprofiilid.

Fenotüüpide põhjal tegin uuriva (eksploratiivse) faktoranalüüsi ja seejärel leidsin üksikküsimumused, mille faktorskoorid olid leitud faktorite lõikes kõige suuremad. Samuti leidsin üksikküsimumused, mille korrelatsioonid elusündmustega olid absoluutväärtuselt kõige suuremad.

Tulemused

21497 inimesel ei olnud eelneval aastal ühtegi küsitud elusündmust. Tabelis 1 on näidatud nii summaarselt kui paljudel inimestel aasta jooksul mingi sündmus toimus kui ka ainult ühe (ilma kaasuvate sündmusteta) elusündmuse toimumine. Mitme elusündmuse kombinatsioonidest levinumad olid „Hobi“ X „Töö+“ (2120 inimest), „Hobi“ X „Raskused“ (1655), „Hobi“ X „Surm“ (1323), „Surm“ X „Raskused“ (944), „Hobi“ X „Haigus“ (591), „Surm“ X „Finants“ (586), „Töökoht+“ X „Raskused“ (568), „Hobi“ X „Finants“ (559) ja

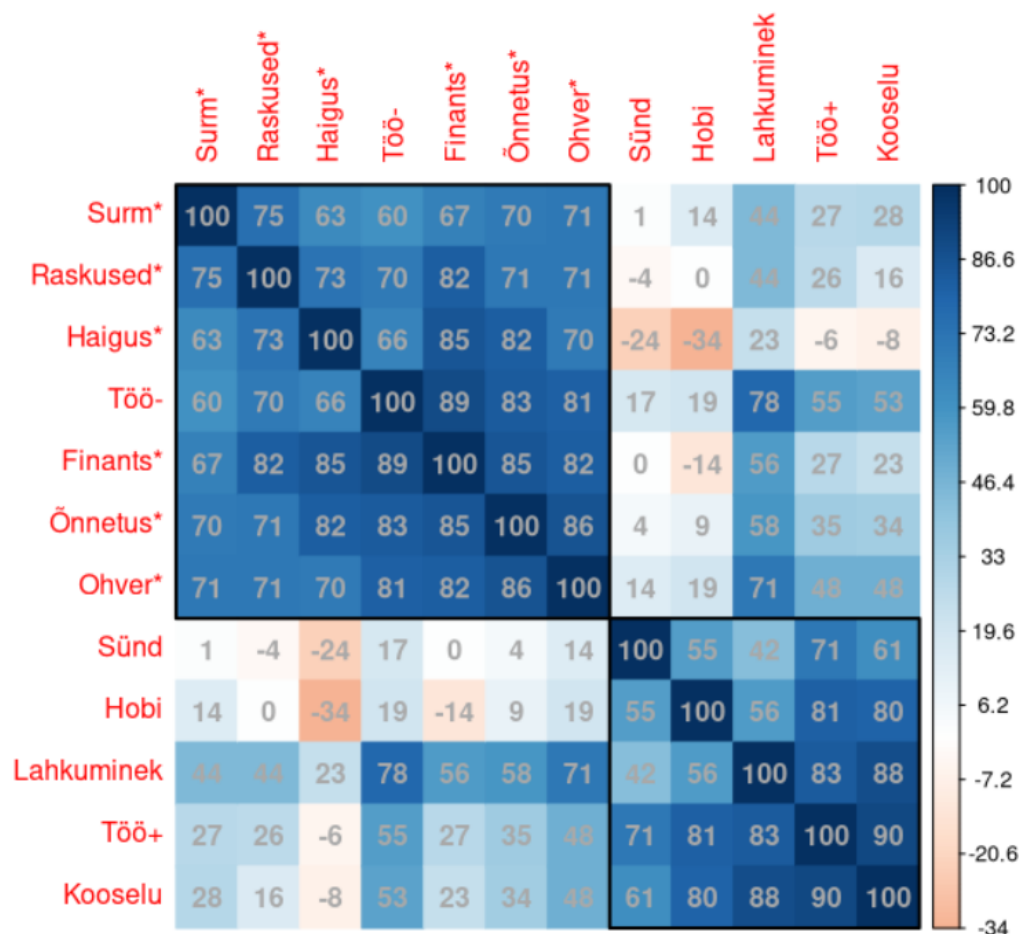
„Hobi“ X „Sünd“ (501). Ülejäänud kombinatsioonides (ka 3 või enama sündmuse koos ilmnemisel) oli vähem kui 500 isikut. Erinevaid kombinatsioone tekkis kokku 3060, eraldi unikaalse vastusena läks kombineerimisel arvesse ka „Ei soovi vastata“.

Tabel 1*Elusündmuste kohta käivate vastuste jagunemine*

Elusündmus	Jah (%)	Ainus	Mõju jaotumine protsentides					
			Negatiivne			Positiivne		
			1	2	3	4	5	6
Uue huviala või spordiga alustamine ¹	25346 (33,9%)	9151	0,1	0,1	0,5	18,5	41,8	39,1
Uuel töökohal alustamine ¹	13782 (18,3%)	3225	0,6	1,0	5,2	25,1	37,1	31,0
Töökoha kaotus ¹	3876 (5,2%)	243	14,8	15,5	22,9	26,3	13,5	7,1
Uue püsiva romantilise suhte alustamine / abiellumine ¹	4097 (5,5%)	499	0,5	1,0	3,0	17,8	31,2	46,5
Püsivast romantilisest partnerist/abikaasast lahkumine ¹	4006 (5,4%)	423	20,7	17,7	21,0	24,1	10,7	5,8
Lapse või laste sünd ¹	3627 (4,8%)	1245	0,4	0,3	2,4	10,8	27,1	58,9
			Vähe			Väga tugevasti		
Lähedase inimese surm ²	12316 (16,4%)	3156	5,4	10,7	21,9	26,6	17,9	17,4
Raske kroonilise haiguse ilmnemine või püsiva vigastuse tekkimine ²	6657 (8,9%)	1527	1,5	5,5	12,8	31,6	25,5	23,1
Raske õnnetus ²	1034 (1,4%)	120	3,3	7,8	14,0	20,8	25,4	28,6
Raske kuriteo ohvriks langemine ²	227 (0,3%)	18	3,1	4,8	8,4	16,3	21,6	45,8
Raske olukorra tekkimine lähedase inimese elus ²	14109 (18,9%)	3371	2,0	6,9	18,3	31,9	22,8	18,0
Majandusliku olukorra oluline halvenemine ²	8766 (11,8%)	1278	1,7	8,0	20,0	29,4	22,9	17,9
Mitte ühtegi	21497	-	-	-	-	-	-	-

Märkused. N = 76566. Protsendid on näidatud küsimusele vastanute arvust peale puuduvate väärtuste mahaarvamist. „Ainus“ – ainult 1 sündmus (ilma kombinatsioonideta). Rõhutatud on 2 kõige levinumat vastust. ¹ Küsimus mõju kohta oli: „Kuidas on see sündmus teid mõjutanud“, skaalal „1 - väga negatiivselt“ – „6 - väga positiivselt“ ² Küsimus mõju kohta oli: „Kui tugevasti on see sündmus teid mõjutanud“, skaalal „1 - vähe“ – „6 - väga tugevalt“.

Kõigi elusündmuste kohta käivate isiksuse korrelatsioonivektorite omavahelised korrelatsioonid arvutasin välja ja asetasin R paketi „*corrplot*“ abil maatriksisse, tulemus on joonisel 1.

Joonis 1. Elusündmuse toimumisega seotud isiksuseprofiilide korrelatsioonimaatriks. Tabelis on Pearsoni korrelatsioonikordaja korrutatud 100-ga. Tumesinine näitab tugevat positiivset, punane negatiivset seost. Skoorid on grupeeritud kasutades *hclust* sorteerimist, mis grupeerib tunnused hierarhiliselt klastrisse, võimaldades sarnased tunnused ühte gruppi sorteerida. Tärniga küsimuste lisaküsimus mõju kohta oli mõju tugevuse, ülejäänutel mõju suuna kohta.

Kuna joonisel 1 elusündmuste korrelatsioonid jaotusid kahte klastrisse, viisin läbi uuriva faktoranalüüsi. Üldised eeldused faktoranalüüsiks olid täidetud (tegemist oli arvtunnustega, tunnuste vahel olid lineaarsed seosed ja objekte valimis oli rohkem kui kümme korda rohkem kui tunnuseid). Kuna faktorid olid omavahel korrelatsioonis, siis kasutasin kaldnurkset pööramist *direct oblimin*. Kaiser-Meyer-Olkin'i testi üldskoor oli 0,83 (vahemik 0,66-0,95), viidates keskmisest kuni väga heale struktuurile. Bartlett'i sfäärilisuse test oli

oluline, samas selle p-väärtus jäi alla soovitatava 0,0001 (tabel 2). Faktoranalüüsi kaasasin kõik elusündmuse toimumisega seotud isiksuse vektorid. Faktorite arvu leidsin paralleelanalüüsi abiga, aga nii Cattell'i kui ka Kaiser'i kriteeriumi kohaselt oleks faktorite arv olnud samuti 2. Faktorite omavaheline korrelatsioon oli $r = 0,22$. Esimene faktor, mille nimetasin „Negatiivne“, kuna tegemist oli ebameeldivate elusündmustega, seletas pööratud lahenduses variatiivsusest 0,46. Faktor „Positiivne“ seletas variatiivsusest 0,33 ja kumulatiivselt kaks faktorit kokku 0,79. Faktorlaadungid on näidatud tabelis 3. Kõik elusündmuste toimumisega seotud väited olid seotud peamiselt ainult ühe faktoriga, erandiks „Püsivast romantilisest partnerist/abikaasast lahkuminek“, mis laadus küll tugevamalt faktorisse „Positiivne“, aga oli ka tugevalt seotud faktoriga „Negatiivne“.

Tabel 2*Bartlett'i sfäärilisuse test*

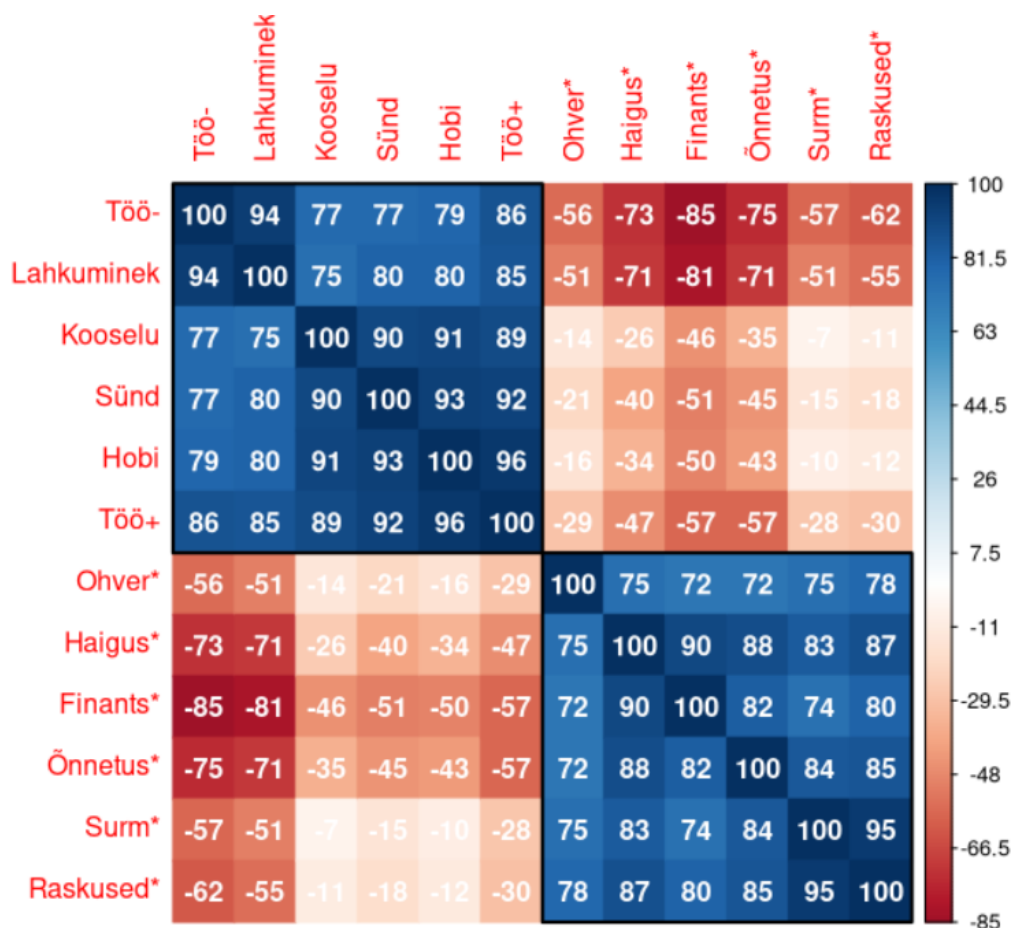
χ^2	df	p
3410,87	66	< .0001

Tabel 3*Isiksuseprofiilide faktorlaadungid*

Elusündmus	Faktori nimi		Jääk
	Negatiivne	Positiivne	
Finantsraskused	0.98		0.05
Raske haigus	0.95		0.12
Raske õnnetus	0.88		0.19
Raskused lähedasel	0.84		0.32
Töökaotus	0.83		0.09
Kuriteo ohver	0.80		0.20
Lähedase surm	0.69		0.49
Lahkuminek	0.43	0.77	0.09
Kooselu algus		0.96	0.04
Uus töökoht		0.91	0.12
Uus hobi		0.89	0.24
Sünd perre		0.67	0.57

Märkused. Kasutati telgede kaldnurkset oblimin pööramist, faktorlaadungid alla 0,4 on tabelist eemaldatud.

Rõhutamaks positiivsete ja negatiivsete sündmuste erinevust paigutasin korrelatsioonimaatriksisse kõigi elusündmuse hinnangud, tulemus on joonisel 2.

Joonis 2. Elusündmuse mõjuga seotud isiksuseprofiilide korrelatsioonimaatriks. Tabelis on Pearsoni korrelatsioonikordaja korrutatud 100-ga. Tumesinine näitab tugevat positiivset, punane negatiivset seost. Skoorid on grupeeritud kasutades *hclust* sorteerimist, mis grupeerib tunnused hierarhiliselt klastrisse, võimaldades sarnased tunnused ühte gruppi sorteerida.. Tärniga küsimus mõju kohta oli mõju tugevuse, ülejäänutel mõju suuna kohta.

Fenotüüpide sees üksikküsimuste korrelatsioonid elusündmustega jäid kokkuvõttes vahemikku 0,2 kuni -0,29. Kõige suurema vahemikuga korrelatsioonikordajad olid seotud elusündmustega „Raske kroonilise haiguse ilmnemine või püsiva vigastuse tekkimine“ ja „Uue huviala või spordiga alustamine“. Viis absoluutväärtuselt suurimat korrelatsioonikordajat üksikküsimuste ja iga elusündmuse vahel on toodud tabelis, mis on esitatud lisas A tabelis L1. Elusündmuse mõju kohta esitatud küsimuste vastuste ja isiksuseküsimustiku üksikvaidete 5 suurima absoluutväärtusega väited on tabelis L2, lisas B. Need korrelatsioonid jäid vahemikku 0,30 kuni -0,44. Mõlemasse faktorisse enim panustanud kümne isiksustesti väidete faktorskoorid on tabelis 4.

Tabel 4*Suurimate faktorskooridega üksikväited*

	Negatiivne	Positiivne
N: Elu on minu vastu väga lahke olnud	2.77	0.41
E*: Olen tihti väsinud	2.40	0.60
C*: Vajan tihti abi	2.32	0.20
A*: Tunnen tihti, et teised naeravad mu üle või räägivad minust	2.11	1.12
E*: Lasen teistel ennast ära kasutada	1.91	0.24
A*: Tekitan endale vaenlasi	1.64	-0.15
C*: Unustan tihti asju ära	1.62	0.65
C*: Väga harva saan asjadega õigeks ajaks valmis	1.57	0.72
E*: Mul on tihti lõbus	1.47	-1.23
C: Oskan raha kokku hoida	1.43	0.91
A: Pean ennast tavaliseks inimeseks	0.60	2.35
N*: Pean ennast oma vanuse kohta terveks	-2.78	2.15
C*: Mu huvid muutuvad kiiresti	1.25	2.07
C: Usun, pere tuleb kõigest muust ettepoole seada	0.34	2.04
A*: Minu jaoks on lihtne teisi manipuleerida	0.51	2.04
A*: Püüan teistest rohkem saavutada	0.07	1.99
A*: Imetlen, kui keegi eriti osava pettusega hakkama saab	0.77	1.99
N*: Kohanen kiiresti uute olukordadega	-0.08	1.67
A*: Mulle meeldib väga, kui mind tunnustatakse	0.43	1.63
N: Väldin muutusi	-0.17	1.58

Märkused. Väited on sorteeritud vastavalt nende kuulumisele suurde viisikusse. N – neurootilisus, E – ekstravertsus, A – sotsiaalsus, C – meelekindlus. * Tähistab pööratud küsimust.

Arutelu

Antud uurimistöö eesmärk oli uurida isiksuseküsimumstiku üksikväidete tasemel moodustatud isiksuseprofiilide ja elusündmuste seoste olemasolu. Samuti oli eesmärgiks nende seoste erinevuste ja sarnasuste kaardistamine. Ilmnes, et peamiselt on elusündmuste korrelatsiooniprofiilid omavahel sarnased siis, kui afektiivne hinnang neile on sarnane ehk positiivsed ja negatiivsed elusündmused on seotud sarnaste isiksuseprofiilidega.

Peamised tulemused

Esimene uurimisküsimus oli erinevate elusündmuste põhjal koostatud isiksuseprofiilide erinevuste ja sarnasuste kohta. Võib väita, et nii erinevused kui sarnasused on olemas. Kui eeldada, et elusündmuste ja isiksuse profiilide vahel seoseid ei oleks, peaksid kõik profiilid olema keskmiselt ühesugused ja seega isiksuseprofiilide korrelatsioonid omavahel olema 0 lähedal ehk juhuslikud. Korrelatsioonid maatriksis olid absoluutväärtustelt vahemikus 0 – 0,9. Ühest küljest näitab see, et kõik profiilid omavahel sarnased ei ole, eriti kui arvestada ka 0-lähedaste korrelatsioonide hulka. Samas paljude elusündmuste ja isiksuseprofiilide vahel olid seosed tugevad ja sellisena on taolisi elusündmusi võimalik vaadelda sarnastena.

Suurimad korrelatsioonikordajad isiksuseprofiilide vahel ilmnemise sündmuse „töökoha kaotus“ ja „majandusliku olukorra oluline halvenemine“ vahel ($r = 0,89$) ning „uuel töökohal alustamine“ ning „uue püsiva romantilise suhte alustamine / abiellumine“ vahel ($r = 0,9$). Kõige nõrgemalt oli teiste elusündmuste profiilidega seotud „lapse või laste sünd“, mille kõige kõrgem seos oli uuel töökohal alustamisega ($r = 0,71$), ülejäänud sündmustega seosed olid madalamad ja „negatiivsete“ sündmustega seosed olid negatiivsed või 0 lähedal.

Teine uurimisküsimus oli, et millised elusündmused on isiksuseprofiilidega sarnaselt seotud ja millised erinevalt. Hierarhilise klasterdamise ehk rühmitamise tulemusel joonistusi välja 2 selget elusündmuste gruppi: üldiselt positiivsed elusündmused (sünd perre, uus töökoht, uus paarisuhe või abiellumine, uue huvialaga alustamine ja ka lahkumine paarisuhtest) ja negatiivsed elusündmused (töökaotus, surm perekonnas, raske haigus või vigastus, raske õnnetus, raske kuriteo ohvriks sattumine, raskused lähedasel ja finantsprobleemid).

Kaheks faktoriks koondumist näitas ka faktoranalüüs. Suurimate faktorlaadungitega olid esimeses („negatiivne“) faktoris finantsprobleemid ja raske kroonilise haiguse või vigastuse teke. Teises faktoris („positiivne“) olid kõige kõrgemate laadungitega uue romantilise suhte algus või abiellumine ning uuel töökohal alustamine. Ainuke elusündmus, mis oli tugevalt mõlemas faktoris esindatud, oli „püsivast romantilisest partnerist/abikaasast lahkumine“, tugevamalt oli see seotud siiski positiivsete elusündmustega. Ilmselt on üldiselt negatiivse sündmusena tajutud lahkuminekuga sarnasus positiivsetele sündmustele seotud asjaoluga, et enne lahkuminekut ollakse tihti emotsionaalses düstressis ja lahkuminekut tajutakse kergendusena ja seega positiivse sündmusena (Carter jt, 2018; Gardner & Oswald, 2006).

Elusündmuste ja üksikküsimuste korrelatsioonide kokkuvõttev tabel (Tabel L1, Lisa A) näitab ka tendentsi, et näiteks sündmusega „lähedase inimese surm“ või „raske kuriteo ohvriks langemine“ ei ole väga tugevalt seotud isiksusega (korrelatsioonid jäävad vahemikku $-0,03$ kuni $0,04$), samas kui „Raske kroonilise haiguse ilmnemine või püsiva vigastuse tekkimine“ ja „Uue huviala või spordiga alustamine“ on märgatavalt suuremate korrelatsioonidega üksikküsimuste lõikes. Võimalik seletus on, et näiteks surma puhul eelneb sellele pikk haigus ja surm toob teatava kergenduse, samuti on võimalik, et isiksuse muutused toimusid enne sündmust ja peale sündmust kaob mõju ja mõõdetav seos kiiresti (Bleidorn jt, 2018). Kuriteo ohvriks langemise nõrkasid seoseid võiks seletada sündmuse erakorralisus ja kuna tegemist on ilmselt ühekordse lühikese sündmusega, ei pruugi seos isiksuses välja paista. See siiski vääraks edasiuurimist.

Elusündmuste mõju osas olid korrelatsioonid suuremad, jäädes vahemikku $0,3$ kuni $0,44$, samas peab siin arvestama, et täpsustavad küsimused mõju kohta olid erinevatel küsimustel erinevad ja erinevate küsimuste korral korrelatsioone omavahel võrrelda ei saa. Suuremaid korrelatsioone saab seletada ilmselt käesoleva uuringu peamise tulemusega, et positiivsed ja negatiivsed sündmused on isiksusega seotud erinevalt. Kuna paljude sündmuste puhul tajuti sama sündmust erinevate inimeste poolt nii negatiivse kui positiivsena, on võimalik, et tulemused näitavad eelkõige erinevust positiivse ja negatiivse sündmuse vahel, mitte .

Piirangud

Uuringu peamine piirang on seotud asjaoluga, et tegemist oli ühekordse andmete kogumisega ja seega ei saa me hetkel midagi teada mõjude kohta. Seega praegused tulemused näitavad, et erinevaid elusündmusi läbi elanud inimesed on erinevate isiksuse profiilidega, aga me ei tea millest see erinevus tuleneb. Võimalik on, et elusündmus muudab isiksust, võimalik on, et teatava isiksusega inimesed teevad otsuseid ja satuvad tihedamini teatavaid sündmusi kogema. Võimalik on ka mingi kolmanda muutuja, näiteks eluga rahulolu, mõju mõlemale muutujale (Denissen jt, 2019; Ho jt, 2008). Korrelatiivne uuring nendele küsimustele vastust ei anna.

Faktoranalüüsi tulemustesse tuleks suhtuda ettevaatlikult, kuna Bartlett'i sfäärilisuse testi p -väärtus oli väga madal ja teiseks ei eemaldanud ma enne faktoranalüüsi liiga suurte omavaheliste korrelatsioonidega väiteid. Mõlemad ohud on seotud kollineaarsuse probleemiga ehk on võimalik, et teatavate elusündmuste puhul on tegemist sisuliselt samade sündmustega. Sellele võib viidata näiteks töökaotuse ja rahaliste probleemide omavaheline

väga kõrge korrelatsioon. Samuti toimusid väga paljud sündmused aasta jooksul inimestel kas samaaegselt või lühikeste ajaliste vahedega. Seda iseloomustab näiteks sündmus „uue huviala või spordiga alustamine“, mille kohta vastas „jah“ 25 346 inimest, aga ainult 9151 neist ei olnud sama aasta jooksul mingit muud küsitud sündmust. Sellised koosmõjud ei olnud antud uuringus kontrolli all.

Käesolevas uuringus ei võetud mahu piirangute tõttu arvesse ka teiste sekkuvate muutujate mõju nagu näiteks vanus, sotsiaalmajanduslik olukord, haridustase jne. Üldiselt on sellistel näitajatel isiksusega tugev seos ja neid arvestades oleks võinud tulemused olla teistsugused (Roberts jt, 2006, 2007).

Edasised tegevused

Asjaolu, et tulemustes joonistus välja 2 selget faktorit ja eriti tugevalt joonistusid välja positiivsete ja negatiivsete sündmuste erinevused, tasuks kindlasti edasi uurimist. Hetkel teaduskirjandust sellel teemal napib, pigem on kasutatud mõlemat, nii isiksust kui positiivseid ja negatiivseid elusündmusi ennustavate muutujatena teistele muutujatele nagu eluga rahulolu või depressiooni ja ärevushäire kulule (Ho jt, 2008; Spinhoven jt, 2011). Eluga rahulolu on oluline elusündmuste ja isiksuse muutuste omavahelisel seostamisel (Denissen jt, 2019). Elusündmuste mõju eluga rahulolule tundub intuiivselt tõenäoline, seega oleks longituuduuringuga võimalik pöörata tähelepanu just positiivsete ja negatiivsete elusündmuste mõjule isiksuse muutumisel, seda eriti täiskasvanueas.

Sama uuringu toorandmestikus, ilma uue andmekogumiseta, on samuti kasutamata võimalusi. Üks võimalus oleks võtta arvesse rohkem muutujaid ja hoida nende mõju kontrolli all. Muutujad, nagu teised samal perioodil toimuvad elusündmused, isiku vanus, isiku sotsiaalmajanduslik staatus, haridustase ja näiteks ka sündmuse toimumise ajaline kaugus võisid kõik omada mõju antud uuringu korrelatsioonidele. Samuti ei kasutanud ma analüüsis kolmandate isikute antud hinnanguid.

Kasutatud kirjandus:

- Barrick, M. R., Mount, M. K., & Judge, T. A. (2001). Personality and Performance at the Beginning of the New Millennium: What Do We Know and Where Do We Go Next? *International Journal of Selection and Assessment*, 9(1–2), 9–30.
<https://doi.org/10.1111/1468-2389.00160>
- Beck, E. D., & Jackson, J. J. (2020). Idiographic Traits: A Return to Allportian Approaches to Personality. *Current Directions in Psychological Science*, 29(3), 301–308.
<https://doi.org/10.1177/0963721420915860>
- Bernaards, C. A., & Jennrich, R. I. (2005). Gradient Projection Algorithms and Software for Arbitrary Rotation Criteria in Factor Analysis. *Educational and Psychological Measurement*, 65(5), 676–696. <https://doi.org/10.1177/0013164404272507>
- Bleidorn, W., Hopwood, C. J., & Lucas, R. E. (2018). Life Events and Personality Trait Change. *Journal of Personality*, 86(1), 83–96. <https://doi.org/10.1111/jopy.12286>
- Bollen, K. A., & Barb, K. H. (1981). Pearson's R and Coarsely Categorized Measures. *American Sociological Review*, 46(2), 232–239. <https://doi.org/10.2307/2094981>
- Carter, K. R., Knox, D., & Hall, S. S. (2018). Romantic Breakup: Difficult Loss for Some but Not for Others. *Journal of Loss and Trauma*, 23(8), 698–714.
<https://doi.org/10.1080/15325024.2018.1502523>
- Denissen, J. J. A., Luhmann, M., Chung, J. M., & Bleidorn, W. (2019). Transactions between life events and personality traits across the adult lifespan. *Journal of Personality and Social Psychology*, 116(4), 612–633. <https://doi.org/10.1037/pspp0000196>
- DeYoung, C. G. (2006). Higher-order factors of the Big Five in a multi-informant sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(6), 1138–1151.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.91.6.1138>

- Digman, J. M. (1997). Higher-order factors of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology, 73*(6), 1246–1256. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.73.6.1246>
- Eysenck, H. J. (1947). *Dimensions of personality* (1k xi, 308). Kegan Paul.
- Friedman, H. S. (2000). Long-Term Relations of Personality and Health: Dynamisms, Mechanisms, Tropisms. *Journal of Personality, 68*(6), 1089–1107. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00127>
- Gardner, J., & Oswald, A. J. (2006). Do divorcing couples become happier by breaking up? *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society), 169*(2), 319–336. <https://doi.org/10.1111/j.1467-985X.2006.00403.x>
- Hang, Y., Speyer, L. G., Haring, L., Lee, B., Vainik, U., Luciano, M., & Möttus, R. (2021). *Establishing a Health Network of Personality Profiles for Adolescents and Emerging Adults*. PsyArXiv. <https://doi.org/10.31234/osf.io/4qh96>
- Helson, R., Kwan, V. S. Y., John, O. P., & Jones, C. (2002). The growing evidence for personality change in adulthood: Findings from research with personality inventories. *Journal of Research in Personality, 36*(4), 287–306. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00010-7](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00010-7)
- Henry, S., & Möttus, R. (2021). *The 100 Nuances of Personality: Development of a Comprehensive, Non-Redundant Personality Item Pool*. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/TCFGZ>
- Ho, M. Y., Cheung, F. M., & Cheung, S. F. (2008). Personality and Life Events as Predictors of Adolescents' Life Satisfaction: Do Life Events Mediate the Link Between Personality and Life Satisfaction? *Social Indicators Research, 89*(3), 457–471. <https://doi.org/10.1007/s11205-008-9243-6>
- Ickes, W., Snyder, M., & Garcia, S. (1997). Chapter 7—Personality Influences on the Choice of Situations. R. Hogan, J. Johnson, & S. Briggs (Toim), *Handbook of Personality*

- Psychology* (lk 165–195). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-012134645-4/50008-1>
- JASP Team. (2023). *JASP* (0.17.1.0). <https://jasp-stats.org/>
- Leikas, S., & Salmela-Aro, K. (2015). Personality Trait Changes Among Young Finns: The Role of Life Events and Transitions. *Journal of Personality*, 83(1), 117–126. <https://doi.org/10.1111/jopy.12088>
- Luhmann, M., Hofmann, W., Eid, M., & Lucas, R. E. (2012). Subjective well-being and adaptation to life events: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 592–615. <https://doi.org/10.1037/a0025948>
- McCrae, R., & Costa, P. (1996). Toward a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the Five-Factor Model. J. S. Wiggins (Toim), *The Five-Factor Model of Personality: Theoretical Perspectives* (lk 51–87). Guilford Press.
- McCrae, R. R. (2015). A More Nuanced View of Reliability: Specificity in the Trait Hierarchy. *Personality and Social Psychology Review*, 19(2), 97–112. <https://doi.org/10.1177/1088868314541857>
- Mõttus, R., Kandler, C., Bleidorn, W., Riemann, R., & McCrae, R. R. (2017). Personality traits below facets: The consensual validity, longitudinal stability, heritability, and utility of personality nuances. *Journal of Personality and Social Psychology*, 112(3), 474–490. <https://doi.org/10.1037/pspp0000100>
- Mõttus, R., & Rozgonjuk, D. (2021). Development is in the details: Age differences in the Big Five domains, facets, and nuances. *Journal of Personality and Social Psychology*, 120(4), 1035–1048. <https://doi.org/10.1037/pspp0000276>
- Mõttus, R., Wood, D., Condon, D. M., Back, M. D., Baumert, A., Costantini, G., Epskamp, S., Greiff, S., Johnson, W., Lukaszewski, A., Murray, A., Revelle, W., Wright, A. G. C., Yarkoni, T., Ziegler, M., & Zimmermann, J. (2020). Descriptive, Predictive and

- Explanatory Personality Research: Different Goals, Different Approaches, but a Shared Need to Move beyond the Big Few Traits. *European Journal of Personality*, 34(6), 1175–1201. <https://doi.org/10.1002/per.2311>
- Posit team. (2023). *RStudio: Integrated Development Environment for R* (2023.3.0.386). Posit Software, PBC. <http://www.posit.co/>
- R Core Team. (2020). *R: A Language and Environment for Statistical Computing* (4.3.0). R Foundation for Statistical Computing. <https://www.R-project.org/>
- Roberts, B. W., & DelVecchio, W. F. (2000). The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 126(1), 3–25. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.1.3>
- Roberts, B. W., Kuncel, N. R., Shiner, R., Caspi, A., & Goldberg, L. R. (2007). The Power of Personality: The Comparative Validity of Personality Traits, Socioeconomic Status, and Cognitive Ability for Predicting Important Life Outcomes. *Perspectives on Psychological Science*, 2(4), 313–345. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2007.00047.x>
- Roberts, B. W., Walton, K. E., & Viechtbauer, W. (2006). Patterns of mean-level change in personality traits across the life course: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 132(1), 1–25. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.1.1>
- Spinhoven, P., Roelofs, K., Hovens, J. G., Elzinga, B. M., Van Oppen, P., Zitman, F. G., & Penninx, B. W. (2011). Personality, Life Events and the Course of Anxiety and Depression. *European Journal of Personality*, 25(6), 443–452. <https://doi.org/10.1002/per.808>
- Terracciano, A., Sutin, A. R., McCrae, R. R., Deiana, B., Ferrucci, L., Schlessinger, D., Uda, M., & Costa, P. T. (2009). Facets of personality linked to underweight and

- overweight. *Psychosomatic medicine*, 71(6), 682–689.
<https://doi.org/10.1097/PSY.0b013e3181a2925b>
- The jamovi project. (2022). *Jamovi* (Version 2.3). <https://www.jamovi.org>
- Vainik, U., Dagher, A., Realo, A., Colodro-Conde, L., Mortensen, E. L., Jang, K., Juko, A., Kandler, C., Sørensen, T. I. A., & Möttus, R. (2019). Personality-obesity associations are driven by narrow traits: A meta-analysis. *Obesity Reviews*, 20(8), 1121–1131.
<https://doi.org/10.1111/obr.12856>
- Vainik, U., Misic, B., Zeighami, Y., Michaud, A., Möttus, R., & Dagher, A. (2020). Obesity has limited behavioural overlap with addiction and psychiatric phenotypes. *Nature Human Behaviour*, 4(1), Article 1. <https://doi.org/10.1038/s41562-019-0752-x>
- Vainik, U., Vaht, M., Ausmees, L., Möttus, R., Esko, T., Metspalu, A., Henry, S., Allik, J., & Realo, A. (2022). *Psychological measures at Estonian Biobank*.
<https://doi.org/10.17605/OSF.IO/97PVZ>
- Verhulst, B., & Neale, M. C. (2021). Best Practices for Binary and Ordinal Data Analyses. *Behavior Genetics*, 51(3), 204–214. <https://doi.org/10.1007/s10519-020-10031-x>
- Wei, T., Simko, V., Levy, M., Xie, Y., Jin, Y., Zemla, J., Freidank, M., Cai, J., & Protivinsky, T. (2021). *corrplot: Visualization of a Correlation Matrix* (0.92). <https://cran.r-project.org/web/packages/corrplot/index.html>
- Wickham, H., Girlich, M., & Ruiz, E. (2023). *dbplyr: A „dplyr“ Back End for Databases*.
- William Revelle. (2023). *psych: Procedures for Psychological, Psychometric, and Personality Research*. Northwestern University. <https://CRAN.R-project.org/package=psych>

Lisa A

Tabel L1

5 suurima korrelatsiooniga väidet iga elusündmuse toimumise kohta

Kood	Väide	Hobi	Töö+	Töö-	Kooselu	Lahkuminek	Sünd	Surm	Haigus	Õnnetus	Ohver	Raskused	Finants
N01	Olen pidevalt millegi pärast mures	-0.03	0.03	0.03	0.00	0.03	0.02	0.02	0.09	0.03	0.02	0.09	0.11
N03R	Muretsen harva	0.02	-0.03	-0.03	-0.01	-0.03	-0.01	-0.02	-0.05	-0.01	-0.02	-0.08	-0.09
N09	Olen tihti õnnetu	-0.02	0.06	0.06	0.03	0.09	0.00	0.03	0.11	0.04	0.03	0.09	0.15
N19	Satun kergesti stressi	0.01	0.06	0.04	0.03	0.04	0.02	0.02	0.08	0.02	0.02	0.09	0.11
N22	Tunnen tihti üksildust	0.00	0.06	0.06	0.06	0.12	-0.01	0.03	0.08	0.03	0.03	0.06	0.12
N23R	Olen oma suhetega rahul	0.02	-0.02	-0.04	-0.01	-0.15	0.06	-0.01	-0.06	-0.02	-0.03	-0.05	-0.10
N24	Olen tuleviku osas pessimistlik	-0.10	-0.03	0.04	-0.02	0.01	-0.03	0.03	0.11	0.02	0.02	0.05	0.14
N25	Tunnen tihti, et olukord on täiesti lootusetu	-0.06	0.01	0.05	0.01	0.05	-0.01	0.04	0.12	0.03	0.03	0.07	0.16
N31	Tunnen, et mu elus puudub siht	-0.05	0.01	0.06	0.01	0.05	-0.02	0.01	0.07	0.03	0.01	0.04	0.11
N32R	Olen oma eluga rahul	0.06	-0.03	-0.07	-0.01	-0.09	0.05	-0.02	-0.11	-0.03	-0.03	-0.07	-0.19
N35	Tunnen tihti, et teised ei mõista mind	0.01	0.05	0.06	0.04	0.06	0.01	0.02	0.08	0.02	0.03	0.06	0.12
N41	Muretsen oma tervise pärast	-0.02	-0.05	0.02	-0.02	-0.01	-0.03	0.02	0.16	0.03	0.02	0.04	0.06
N43R	Peaaegu ennast oma vanuse kohta terveks	0.11	0.06	-0.03	0.05	0.02	0.06	-0.02	-0.29	-0.05	-0.02	-0.05	-0.11
N46	Kardan, et mind jäetakse üksi	0.01	0.06	0.05	0.08	0.10	0.01	0.02	0.06	0.02	0.02	0.05	0.09
N52	Elu on minu vastu väga lahke olnud	0.07	0.00	-0.04	-0.02	-0.05	0.02	-0.03	-0.10	-0.02	-0.03	-0.06	-0.13
E11	Tahaksin, et mul oleks teistest enam võimu	0.08	0.10	0.02	0.07	0.05	0.08	-0.01	-0.01	0.01	0.00	-0.01	0.02
E12	Tahan olla juhirollis	0.11	0.10	0.02	0.07	0.05	0.07	0.00	-0.02	0.00	0.01	-0.01	0.00

E18R	Olen tihti väsinud	-0.03	0.06	0.03	0.02	0.03	0.02	0.02	0.11	0.03	0.02	0.08	0.11
E19	Armastan ohtlikke olukordi	0.11	0.08	0.02	0.09	0.07	0.03	0.01	-0.01	0.02	0.02	-0.03	0.01
O05	Mind peetakse isemoodi inimeseks	0.11	0.11	0.05	0.09	0.09	0.03	0.02	0.03	0.01	0.03	0.04	0.07
O12	Armastan uusi asju õppida	0.19	0.11	0.02	0.05	0.03	0.03	0.01	-0.01	0.01	0.02	0.02	0.01
O15	Pean kunsti oluliseks	0.10	-0.01	0.02	0.00	0.00	-0.06	0.02	0.03	0.01	0.01	0.06	0.03
O16	Muusika haarab mind endasse	0.10	0.05	0.03	0.06	0.05	-0.01	0.03	0.02	0.00	0.01	0.05	0.05
O18	Pean saama end loominguliselt väljendada	0.16	0.05	0.03	0.04	0.04	-0.01	0.03	0.04	0.02	0.01	0.05	0.06
O28	Mind huvitavad paljud asjad	0.17	0.06	0.02	0.04	0.02	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.02	0.01
A06R	Püüan teistest rohkem saavutada	0.10	0.11	0.00	0.06	0.04	0.06	0.00	-0.02	-0.01	0.01	0.00	-0.01
A25	Mulle meeldib väga teisi aidata	0.06	0.05	0.02	0.03	0.03	0.01	0.04	0.03	0.01	0.01	0.05	0.04
A28	Oskan teisi lohutada	0.06	0.01	0.01	0.03	0.02	0.00	0.03	0.03	0.01	0.01	0.05	0.03
C07	Pingutan väga kõvasti, et olla edukas	0.09	0.11	-0.01	0.05	0.04	0.06	0.01	-0.01	0.00	0.01	0.01	0.00
C29R	Vajan tihti abi	-0.02	0.02	0.04	0.00	0.01	0.00	0.02	0.11	0.03	0.02	0.04	0.10
M04	Mul on tugev soov seksi järele	0.09	0.08	0.01	0.15	0.10	0.03	0.00	-0.03	0.01	0.02	-0.03	0.00
M05R	Ma ei mõtle eriti seksist	-0.09	-0.08	-0.01	-0.14	-0.09	-0.03	0.00	0.04	0.00	-0.01	0.03	0.00
M06	Mulle meeldib flirtida	0.12	0.10	0.02	0.13	0.11	0.04	0.01	-0.03	0.01	0.00	0.00	0.02
M12	Kannan stiilseid rõivaid	0.14	0.08	0.01	0.08	0.07	0.02	0.00	-0.03	0.00	0.01	0.01	-0.02
M27	Töötan enda parandamise nimel	0.20	0.12	0.03	0.08	0.07	0.03	0.01	0.00	0.01	0.02	0.04	0.02
	Keskmine	0.03	0.02	0.01	0.02	0.02	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.02
	Maksimaalne	0.20	0.12	0.06	0.15	0.12	0.08	0.04	0.16	0.04	0.03	0.09	0.16
	Minimaalne	-0.13	-0.10	-0.07	-0.14	-0.15	-0.06	-0.03	-0.29	-0.05	-0.03	-0.08	-0.19

Märkused. Koodi esimesed tähed viitavad seadumusele: N - neurotilisus, E - ekstraversus, A - sotsiaalsus, O - avatus ja C – meelekindlus. M – muu küsimus, mis ei kuulu Suure viisiku seadumuste hulka. Koodi lõpus „R“ tähendab pööratud küsimust. Rõhutatud on korrelatsioone, milles antud väide kuulus absoluutväärtuselt viie suurima korrelatsiooniga väite hulka.

Lisa B

Tabel L2

5 suurima korrelatsiooniga väidet iga elusündmuse mõju kohta

Kood	Väide	Hobi	Töö+	Töö-	Kooselu	Lahkuminek	Sünd	Surm*	Haigus*	Õnnetus*	Ohver*	Raskused*	Finants*
N01	Olen pidevalt millegi pärast mures	0.15	0.18	0.20	0.11	0.21	0.16	-0.14	-0.21	-0.18	-0.12	-0.17	-0.22
N02	Kardan paljusid asju	0.14	0.16	0.13	0.08	0.15	0.12	-0.12	-0.16	-0.22	-0.18	-0.11	-0.13
N03R	Muretsen harva	-0.10	-0.14	-0.15	-0.08	-0.19	-0.11	0.14	0.18	0.20	0.04	0.16	0.17
N04R	Olen enamasti rahulik	-0.11	-0.12	-0.12	-0.11	-0.11	-0.13	0.08	0.08	0.23	0.00	0.09	0.09
N09	Olen tihti õnnetu	0.21	0.24	0.24	0.24	0.29	0.26	-0.13	-0.19	-0.19	-0.15	-0.14	-0.23
N22	Tunnen tihti üksildust	0.16	0.17	0.18	0.23	0.30	0.21	-0.11	-0.15	-0.09	-0.07	-0.09	-0.18
N23R	Olen oma suhetega rahul	-0.13	-0.17	-0.21	-0.44	-0.26	-0.21	0.04	0.06	0.06	0.23	0.06	0.13
N24	Olen tuleviku osas pessimistlik	0.21	0.24	0.25	0.19	0.23	0.16	-0.08	-0.13	-0.13	-0.08	-0.09	-0.19
N25	Tunnen tihti, et olukord on täiesti lootusetu	0.19	0.24	0.25	0.16	0.25	0.18	-0.13	-0.18	-0.21	-0.18	-0.15	-0.25
N31	Tunnen, et mu elus puudub siht	0.21	0.27	0.14	0.20	0.18	0.22	-0.02	-0.09	-0.10	-0.14	-0.03	-0.12
N32R	Olen oma eluga rahul	-0.22	-0.29	-0.27	-0.28	-0.30	-0.26	0.07	0.15	0.14	0.22	0.11	0.23
N36	Hakkan kergesti nutma	0.03	0.09	0.09	0.00	0.11	0.10	-0.17	-0.14	-0.21	-0.17	-0.12	-0.11
N37	Minu tundeid on lihtne haavata	0.06	0.11	0.16	0.06	0.19	0.08	-0.14	-0.18	-0.23	-0.19	-0.16	-0.16
N41	Muretsen oma tervise pärast	0.02	0.05	0.13	0.02	0.09	-0.04	-0.14	-0.25	-0.24	-0.14	-0.13	-0.16
N43R	Pean ennast oma vanuse kohta terveks	-0.19	-0.17	-0.17	-0.12	-0.12	-0.14	0.09	0.28	0.28	0.11	0.10	0.17
N46	Kardan, et mind jäetakse üksi	0.13	0.12	0.12	0.07	0.26	0.13	-0.11	-0.13	-0.13	-0.11	-0.07	-0.14
N52	Elu on minu vastu väga lahke olnud	-0.12	-0.13	-0.21	-0.11	-0.15	-0.08	0.11	0.15	0.10	0.24	0.11	0.21
E17	Olen tavaliselt aktiivne ja energiast pakatav	-0.21	-0.18	-0.09	-0.13	-0.13	-0.19	0.00	0.08	0.09	0.03	0.01	0.05
E18R	Olen tihti väsinud	0.16	0.17	0.14	0.11	0.15	0.20	-0.09	-0.19	-0.20	-0.28	-0.11	-0.18
E19	Armastan ohtlikke olukordi	0.01	-0.03	-0.05	0.01	-0.05	-0.02	0.06	0.09	0.16	0.23	0.09	0.02

E25R	Miski ei tekita minus elevust	0.21	0.20	0.13	0.17	0.12	0.17	0.01	-0.05	-0.01	-0.03	-0.02	-0.08
O01R	Pean traditsioone tähtsaks	-0.08	-0.05	0.06	-0.07	0.07	-0.13	-0.16	-0.08	-0.06	-0.07	-0.11	-0.06
O30	Tunnen tugevaid emotsioone	-0.08	-0.02	0.06	-0.05	0.08	0.01	-0.15	-0.14	-0.13	-0.17	-0.13	-0.11
A46	Usun, et vaesed inimesed väärivad meie kaastunnet	-0.01	0.00	0.06	-0.01	0.04	-0.02	-0.11	-0.07	-0.11	-0.22	-0.08	-0.08
C41	Usun, pere tuleb kõigest muust ettepoole seada	-0.09	-0.05	0.04	-0.09	0.07	-0.21	-0.12	-0.09	-0.11	-0.11	-0.15	-0.07
M26	Kogen sügavaid tundeid, kui näen midagi ilusat	-0.11	-0.03	0.05	-0.08	0.01	-0.05	-0.16	-0.08	-0.14	-0.18	-0.14	-0.07
	Keskmine	-0.01	-0.01	0.01	0.00	0.01	0.00	-0.01	-0.02	-0.01	-0.03	-0.01	-0.03
	Maksimaalne	0.21	0.27	0.25	0.24	0.30	0.26	0.14	0.28	0.28	0.24	0.16	0.23
	Minimaalne	-0.22	-0.29	-0.27	-0.44	-0.30	-0.26	-0.17	-0.25	-0.24	-0.28	-0.17	-0.25

Märkused. *elusündmuse lühinime järel näitab, et tegemist oli küsimusega „Kui tugevasti on see sündmus teid mõjutanud?“ (1 – Vähe; 6 - Väga tugevasti), muul juhul oli küsimus „Kuidas on see sündmus teid mõjutanud?“ (1 - Väga negatiivselt ... 6 - Väga positiivselt). Koodi esimesed tähed viitavad seadumusele: N - neurotilisus, E - ekstraversus, A - sotsiaalsus, O - avatus ja C – meelekindlus. M – muu küsimus, mis ei kuulu Suure viisiku seadumuste hulka. Koodi lõpus „R“ tähendab pööratud küsimust. Rõhutatud on korrelatsioone, milles antud väide kuulus absoluutväärtuselt viie suurima korrelatsiooniga väite hulka.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Lehar Lukjanov/